

**Wyższa Szkoła Kultury Społecznej i Medialnej
w Toruniu**

Studia podyplomowe
Kierunek: Polityka gospodarcza, finanse i bankowość

Maciej Wasielewski

Nr albumu: 1976P

**Wybrane inwestycje infrastrukturalne
w Gminie Kruszwica współfinansowane
ze środków unijnych**

Praca dyplomowa
napisana pod kierunkiem
dr Doroty Żuchowskiej

Toruń 2020

Spis treści

Wstęp.....	3
Rozdział 1. Rodzaje i cele Funduszy Europejskich	5
Rozdział 2. Możliwość finansowania inwestycji infrastrukturalnych z funduszy Unii Europejskiej	16
2.1. Perspektywa finansowa 2007-13	16
2.2. Perspektywa finansowa 2014-20	20
Rozdział 3. Inwestycje infrastrukturalne Gminy Kruszwica zrealizowane przy udziale funduszy europejskich	24
3.1. Strategia rozwoju gminy	24
3.2. Wybrane inwestycje zrealizowane w perspektywie 2007-13	26
3.3. Wybrane inwestycje zrealizowane w perspektywie 2014-20	29
Zakończenie	33
Bibliografia	34

Wstęp

Celem niniejszej pracy jest przedstawienie funkcjonowania funduszy europejskich oraz ich wpływ na realizację inwestycji infrastrukturalnych zrealizowanych przez Gminę Kruszwica. W związku z dofinansowaniem projektów środkami zewnętrznymi życie mieszkańców tej jednostki samorządu terytorialnego uległo poprawie. Pojawiły się nowe obiekty, a te już istniejące zostały gruntownie wyremontowane. Temat został podjęty ze względu na brak w literaturze pozycji dotyczących inwestycji kruszwickiego samorządu przy udziale środków unijnych oraz zainteresowanie autora ścieżkami rozwoju swojej małej ojczyzny. Chronologiczny zakres pracy zasadniczo pokrywa się z funkcjonowaniem perspektyw finansowych 2007-13 oraz 2014-20.

Praca składa się z trzech rozdziałów. W rozdziale pierwszym przedstawiono rodzaje funduszy funkcjonujących w Unii Europejskiej, ich cele oraz podstawy prawne. Dla pełnego zrozumienia zagadnienia ukazano, jakie działania można realizować z poszczególnych źródeł i które z inwestycji są traktowane priorytetowo. Całość dopełnia wskazanie warunków, które należy spełnić, by móc ubiegać się o dofinansowanie.

W rozdziale drugim omówiono szczegółowo możliwości realizacji inwestycji infrastrukturalnych. Na początku wyjaśniono istotę tych inwestycji, a następnie rzeczowo omówiono programy krajowe i regionalne, które skupiają się na realizacji tychże przedsięwzięć. Całość zagadnień została scharakteryzowana chronologicznie. Autor wskazał, również jakimi budżetami dysponowały poszczególne programy.

Analiza podjęta w rozdziale trzecim pt. Inwestycje infrastrukturalne w Gminie Kruszwica zrealizowane przy udziale środków europejskich stanowi najistotniejszą część niniejszej pracy. Przedstawiono w nim ogólną liczbę zrealizowanych przez tę jednostkę samorządu inwestycji infrastrukturalnych przy udziale środków europejskich. Następnie szczegółowo zostały omówione po dwie inwestycje (zrealizowane ze środków Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich i Regionalnego Programu Operacyjnego) w ramach perspektyw finansowych 2007-13 i 2014-20.

W pracy wykorzystano literaturę przedmiotu dotyczącą Unii Europejskiej, a także posiłkowano się informacjami zamieszczonymi przez Gminę Kruszwica w Biuletynie Informacji Publicznej i na swojej stronie internetowej. W niniejszej pracy zostały wykorzystane dwie metody badawcze. W związku z tym,

że korzystano z istniejącej literatury, a także korzystano ze źródeł internetowych skorzystano z metody analizy opisowej. Skupienie się w pracy na konkretnej gminie, analiza aktywności inwestycyjnej wybranej jednostki samorządu terytorialnego jest charakterystyczna dla metody studium przypadku.

Głównym powodem porównania obu perspektyw, było to, że zarówno w jednej jak i drugiej Gmina Kruszwica zrealizowała wiele inwestycji. Celowo nie omówiono okresu 2004-2006, gdyż w tym czasie kruszwicki samorząd dopiero rozpoczynał pracę nad pozyskiwaniem funduszy europejskich.

Rozdział 1. Rodzaje i cele Funduszy Europejskich

Unia Europejska to organizacja, która skupia obecnie 27 państw o różnych poziomach rozwoju. Jest to struktura o charakterze polityczno-militarnym, ekonomiczno-finansowym i społeczno-kulturalnym¹. Dzięki Funduszom Europejskim zmniejszane są różnice między wszystkimi członkami, wzmocniona jest konkurencyjność rynków państw członkowskich, podejmowana jest walka ze zjawiskiem bezrobocia, a także realizowane są działania, które pomagają w rozwoju najbiedniejszych regionów². Niwelowanie różnic w poziomie rozwoju państw i regionów ma zwiększać konkurencyjność całej Unii na arenie międzynarodowej³. Dokumentem prawnym dającym możliwość każdego roku finansowanie wszystkich działań jest budżet Unii. Jednak istotne jest by wydatki były ponoszone w sposób przewidywalny, ujęty na wiele lat. Temu służy uchwalanie wieloletnich perspektyw finansowych. W pracy analizowane będą Wieloletnie Ramy Finansowe (zwane też perspektywami finansowymi) z lat 2007-13 i 2014-20.

Perspektywa na lata 2007-2013 miała na celu zwiększenie wzrostu gospodarczego i zatrudnienia we wszystkich regionach i miastach Unii Europejskiej⁴. Realizowana była przede wszystkim dzięki:

- Europejskiemu Funduszowi Rozwoju Regionalnego (dalej EFRR),
- Europejskiemu Funduszowi Społecznemu (dalej EFS),
- Funduszowi Spójności (dalej FS).

Ogólne cele EFRR zostały określone w art. 176 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (dalej TFUE) (Dz.U.UE.L.2019.111.1). Zgodnie z nim: *Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego ma na celu przyczynianie się do korygowania podstawowych dysproporcji regionalnych w Unii poprzez udział w rozwoju i dostosowaniu strukturalnym regionów opóźnionych w rozwoju oraz w przekształcaniu*

---

¹ J. Knopek, *Europejskie systemy polityczne*, Warszawa 2016, s. 201.

² <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/zasady-dzialania-funduszy/czym-sa-fundusze-europejskie/> (11.05.2020).

³ Ibidem.

⁴ <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/WstepDoFunduszyEuropejskich/Strony/Czym-sa-fundusze.aspx> (11.05.2020)

upadających regionów przemysłowych. W ten sposób EFRR przyczynia się do zmniejszania różnic w poziomie rozwoju poszczególnych regionów oraz zmniejszania stopnia, w jakim regiony najmniej uprzywilejowane, w tym obszary wiejskie i miejskie, upadające regiony przemysłowe, obszary o niekorzystnym położeniu geograficznym i warunkach przyrodniczych (takie jak wyspy, obszary górskie, obszary słabo zaludnione i regiony przygraniczne) są opóźnione w rozwoju⁵.

Natomiast podstawowe cele EFS zostały określone w art. 162 TFUE: *W celu poprawy możliwości zatrudniania pracowników w ramach rynku wewnętrznego i przyczyniania się w ten sposób do podniesienia poziomu życia, ustanawia się, zgodnie z poniższymi postanowieniami, Europejski Fundusz Społeczny; dąży on do ułatwienia zatrudniania pracowników i zwiększania ich mobilności geograficznej i zawodowej wewnątrz Unii, jak również do ułatwienia im dostosowania się do zmian w przemyśle i systemach produkcyjnych, zwłaszcza przez kształcenie zawodowe i przekwalifikowanie.* Europejski Fundusz Społeczny powstał w 1960 r. i uznawany jest za pierwszy instrument finansowy wspólnej polityki regionalnej stosowany w aspekcie spójności społecznej⁶. Od momentu jego powstania celem EFS było promowanie zatrudnienia oraz mobilności geograficznej i zawodowej pracowników wewnątrz Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej. Nie stanowił on jednak początkowo sensu stricto instrumentu wspólnej polityki regionalnej, bowiem w rzeczywistości jego środki służyły przede wszystkim refinansowaniu państwom członkowskim części kosztów poniesionych na przekwalifikowanie pracowników lub zatrudnienia w innym miejscu osób, które utraciły pracę. Dopiero reforma z 1972 r. uczyniła z EFS bardziej aktywne narzędzie wspólnotowej polityki regionalnej, finansujące w dalszym ciągu przede wszystkim koszty kształcenia zawodowego, ale w znacznej części przeznaczone na realizację programów walki z bezrobociem w regionach opóźnionych w rozwoju lub przeżywających regres przemysłów⁷.

Celem EFRR w perspektywie 2007-13 było wspieranie regionów, a dokładniej wyrównywanie różnic w stosunku do regionów bogatszych, lepiej rozwiniętych. Natomiast EFS został stworzony po to, aby poprawić jakość i dostępność miejsc pracy i możliwości zatrudnienia w Unii Europejskiej. Dzięki pomocy z tego funduszu

---

⁵ Kowalik-Bańczyk K., Szwarz-Kuczer M., Wróbel Andrzej (red.), *Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej*. Komentarz. Tom II (art. 90-222).

⁶ Ibidem.

⁷ Pietrzyk I., *Polityka regionalna Unii Europejskiej*, Warszawa 2006, s. 76.

realizuje się projekty „miękkie”- szkolenia, warsztaty itp. Fundusz Spójności wspiera dwa sektory: środowisko i transport. Jest instrumentem polityki spójności od 1993 roku⁸. Od momentu przystąpienia do Unii Europejskiej w 2004 roku Polska otrzymała najwięcej środków z tego funduszu wśród wszystkich członków Unii⁹. Dodatkowo funkcjonowały jeszcze inne instrumenty finansowe:

- JEREMIE (Joint European Resources for Micro to Medium Enterprises): inicjatywa na rzecz wspierania lepszego dostępu do finansowania rozwoju mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw w ramach polityki regionalnej.
- JESSICA (Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas) inicjatywa na rzecz wspierania inwestycji w zakresie zrównoważonego rozwoju na obszarach miejskich w UE.
- JASPERS (Joint Assistance to Support Projects in European Regions) wsparcie dla projektów w europejskich regionach¹⁰.

Fundusze Europejskie w Polsce w latach 2007-13 wdrażane były w oparciu o Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia (dalej NSRO). Określały one priorytety i system wdrażania funduszy: EFRR, EFS i FS. Jak możemy przeczytać w samym dokumencie: *celem strategicznym NSS jest tworzenie warunków dla wzrostu konkurencyjności gospodarki polskiej opartej na wiedzy i przedsiębiorczości, zapewniającej wzrost zatrudnienia oraz wzrost poziomu spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej*. Cele NSRO były realizowane w Polsce za pomocą programów operacyjnych zarządzanych przez Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, a także dzięki programom regionalnym, które były zarządzane przez zarządy poszczególnych województw. W latach 2007-13 funkcjonowały następujące programy operacyjne: Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko, Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka, Program Operacyjny Kapitał Ludzki, Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej, Program Operacyjny Pomoc Techniczna, Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej oraz 16 Regionalnych Programów Operacyjnych.

---

⁸ W. Breński, *Mini leksykon encyklopedyczny Unii Europejskiej*, Józefów 2013, s. 23.

⁹ [https://www.funduszeuropejskie.2007-](https://www.funduszeuropejskie.2007-2013.gov.pl/WstepDoFunduszyEuropejskich/Strony/Czysafundusze.aspx)

[2013.gov.pl/WstepDoFunduszyEuropejskich/Strony/Czysafundusze.aspx](https://www.funduszeuropejskie.2007-2013.gov.pl/WstepDoFunduszyEuropejskich/Strony/Czysafundusze.aspx) (11.05.2020).

¹⁰ Ibidem.

W perspektywie finansowej 2014-20 Polska znów stała się największym beneficjentem pomocy unijnej, a Unia Europejska przeznaczyła (w ramach polityki spójności) dla naszego kraju 82,5 mld euro¹¹. Jest to kwota większa o 67,2 mld w porównaniu z poprzednim okresem programowania¹².

Tym razem fundusze miały zostać zainwestowane w zwiększenie konkurencyjności polskiej gospodarki, poprawę spójności społecznej i terytorialnej kraju, w podnoszenie sprawności i efektywności administracji. Najważniejszym celem programów unijnych jest poprawa poziomu życia mieszkańców dzięki wzrostowi gospodarczemu i wzrostowi zatrudnienia¹³. W tej perspektywie Unia wydaje pieniądze za pomocą 5 głównych funduszy:

- Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego,
- Europejskiego Funduszu Społecznego,
- Funduszu Spójności,
- Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich,
- Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego.

Poza tym Unia wprowadziła cztery instrumenty finansowe:

- JASPERS i JASMINE - finansują wsparcie techniczne przy przygotowaniu dużych projektów infrastrukturalnych,
- JEREMIE - ułatwia małym i średnim przedsiębiorstwom dostęp do mikrofinansowania,
- JESSICA - wspomaga rozwój obszarów miejskich¹⁴.

W tej perspektywie Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego ma na celu wzmocnienie spójności gospodarczej i społecznej Unii Europejskiej poprzez korygowanie dysproporcji między poszczególnymi regionami. Inwestycje z EFRR koncentrują się na kilku kluczowych priorytetowych obszarach: innowacje i badania,

---

¹¹ <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/zasady-dzialania-funduszy/fundusze-europejskie-w-polsce/> (11.05.2020).

¹² I. Musiałowska, *Procedury pozyskiwania środków pomocowych Unii Europejskiej w latach 2014-2020 w Polsce*, [w:] *Kompendium...*, s. 484.

¹³ <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/zasady-dzialania-funduszy/fundusze-europejskie-w-polsce/> (11.05.2020).

¹⁴ *Ibidem*.

agenda cyfrowa, wspieranie małych i średnich przedsiębiorstw, gospodarka niskoemisyjna¹⁵.

W latach 2014-2020 inwestycje z EFS miały koncentrować się na czterech spośród celów tematycznych polityki spójności: promowaniu zatrudnienia i wspieraniu mobilności siły roboczej, promowaniu włączenia społecznego i zwalczaniu ubóstwa, inwestowaniu w edukację, poszerzaniu umiejętności i ustawicznym kształceniu, zwiększaniu możliwości instytucjonalnych oraz efektywności administracji publicznej¹⁶.

Fundusz Spójności jest przeznaczony dla państw członkowskich, których dochód narodowy brutto (DNB) na mieszkańca wynosi mniej niż 90% średniego dochodu w UE. Jego celem jest zredukowanie dysproporcji gospodarczych i społecznych oraz promowanie zrównoważonego rozwoju¹⁷.

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (dalej EFRROW) jest instrumentem finansowania wspólnej polityki rolnej, która wspiera strategię rozwoju obszarów wiejskich oraz projektów¹⁸. Budżet EFRROW na lata 2014–2020 wynosi około 100 mld EUR. Budżet był wydany w ciągu tego okresu, poprzez wdrożenie programów rozwoju obszarów wiejskich, które będą obowiązywać do końca 2023 r.¹⁹.

Europejski Fundusz Morski i Rybacki (dalej EFMiR) ma na celu zapewnienie, aby rybołówstwo i akwakultura były zrównoważone środowiskowo, gospodarczo i społecznie oraz aby stanowiły źródło zdrowej żywności dla obywateli UE. Jego celem jest wspieranie dynamicznego przemysłu rybnego i zapewnienie odpowiedniego poziomu życia społecznościom rybackim²⁰.

Poniżej podano dane dotyczące WRF 2014-2020 wg kategorii wydatków w mln euro:

- Inteligentny wzrost gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu- 450 763 mln,
- Trwały wzrost gospodarczy: 373 179 mln,

---

¹⁵ https://ec.europa.eu/regional_policy/pl/funding/erdf/ (11.05.2020).

¹⁶ https://ec.europa.eu/regional_policy/pl/funding/social-fund/ (11.05.2020).

¹⁷ https://ec.europa.eu/regional_policy/pl/funding/cohesion-fund/ (11.05.2020).

¹⁸ <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/rural-development> (11.05.2020).

¹⁹ Ibidem.

²⁰ <https://ec.europa.eu/fisheries/cfp/> (11.05.2020).

- Bezpieczeństwo i obywatelstwo: 15 686 mln,
- Globalny wymiar Europy: 58 704 mln,
- Administracja: 61 629 mln²¹.

Na obecny okres programowania przewidziano do wydania prawie 960 mld euro²². W obecnym budżecie priorytetowo został potraktowany wzrost gospodarczy, zatrudnienie i konkurencyjność. Dlatego też na ten cel przyznane zostały znacznie większe środki (udział w ogólnych nakładach UE zwiększył się z 9% do 13% w latach 2007-2013)²³. Nieco mniej środków przewidziano obecnie na: spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną (34% wobec 36%) oraz na zrównoważony wzrost i zasoby naturalne (39% wobec 42%). Na pozostałe wydatki przewidziano wyższe kwoty. Ogółem przewidziane środki na lata 2014-2020 są nieznacznie mniejsze od okresu 2007-2013 (960 mld euro wobec 994 mld euro).

Stosunkowo duża część funduszy Wspólnoty przekazywana jest na Wspólną Politykę Rolną. Jest to jedyna polityka finansowana prawie w całości ze środków UE. Państwa członkowskie zdecydowały, że polityka rolna powinna być prowadzona na szczeblu europejskim bardziej niż na szczeblu krajowym. Wydatki na wspólną politykę rolną wyniosły w latach 2014-2020 ponad 373 mld euro (39% ogółu wydatków Unii Europejskiej), z czego ponad 277 mld euro przeznaczone zostało na wydatki związane z rynkiem i pomocą bezpośrednią, a 96 mld euro - na rozwój obszarów wiejskich²⁴.

Perspektywa 2014-2020 ma swoje odbicie w krajowych programach operacyjnych. Obecnie w Polsce funkcjonują następujące programy:

- Program Infrastruktura i Środowisko,
- Program Inteligentny Rozwój,
- Program Wiedza Edukacja Rozwój,
- Program Polska Cyfrowa,

²¹ E. Małuszyńska, *Budżet Unii Europejskiej*, [w:] *Kompendium Wiedzy Unii Europejskiej*, pod red. E. Małuszyńskiej, B. Gruchman, Warszawa 2018, s. 108.

²² Ibidem.

²³ <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/zasady-dzialania-funduszy/czym-sa-fundusze-europejskie/> (11.05.2020).

²⁴ Ibidem.

- Program Polska Wschodnia,
- Program Pomoc Techniczna,
- 16 Regionalnych Programów Operacyjnych.

Warto opisać cele wymienionych wyżej programów. Najwięcej, bo aż 27,5 mld euro przeznaczono na Program Infrastruktura i Środowisko²⁵. Priorytetami tego programu są: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, rozwój infrastruktury technicznej kraju i bezpieczeństwo energetyczne. Projekty, które korzystają z dofinansowania z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko, podlegają obowiązkowej kontroli. Kontrola taka może zostać przeprowadzona na różnych etapach realizacji projektu i może dotyczyć jego wszystkich aspektów, określonych w umowie o dofinansowanie²⁶.

Program Inteligentny Rozwój obejmuje kwotę 8,6 mld euro²⁷. Dzięki niemu wsparcie m.in. na wspólne prowadzenie przedsięwzięć badawczo-rozwojowych uzyskują naukowcy i przedsiębiorcy, a wyniki ich prac znajdują zastosowanie w gospodarce. Główne hasło tego programu: „Od pomysłu do rynku” oznacza wsparcie powstawania innowacji. Od tworzenia koncepcji niespotykanych produktów, usług lub technologii, przez przygotowanie prototypów/linii pilotażowych, po ich komercjalizację.

W ramach Programu Wiedza Edukacja Rozwój przewidziano do wydania kwotę 4,4 mld euro²⁸. Celem tego programu jest aktywizacja zawodowa osób młodych poniżej 30 roku życia pozostających bez zatrudnienia, wsparcie szkolnictwa wyższego, rozwój innowacji społecznych, mobilności i współpracy ponadnarodowej, a także reformy polityk publicznych w obszarach zatrudnienia, włączenia społecznego, edukacji, zdrowia i dobrego rządzenia. O dotację z tego programu można się ubiegać w dwóch trybach: konkursowym i pozakonkursowym²⁹.

Program Polska Cyfrowa ma na celu zwiększenie dostępności do Internetu, stworzenie przyjaznej dla obywatela e-administracji, która umożliwi załatwianie wielu spraw za pośrednictwem komputera oraz upowszechnienie w społeczeństwie wiedzy

²⁵ E. Małuszyńska, *op.cit.*, s. 485.

²⁶ <http://poiis.nfosigw.gov.pl/realizuje-projekt/kontrola-nieprawidlowosci-naduzycia-finansowe> (11.05.2020).

²⁷ E. Małuszyńska, *op.cit.*, 485.

²⁸ Ibidem.

²⁹ https://www.power.gov.pl/strony/o-programie/zasady/dla_kogo_jest_program/ (11.05.2020).

i umiejętności korzystania z komputerów. Program ten obejmuje środki w wysokości 2,2 mld euro.

Przeznaczonym dla województw znajdujących się we wschodniej części naszego kraju jest Program Polska Wschodnia. Ma on na celu wzrost konkurencyjności i innowacyjności makroregionu Polski Wschodniej poprzez wsparcie innowacyjności i rozwoju badań oraz zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej makroregionu, w szczególności dzięki dostępności transportowej. Całkowita wartość programu wynosi 2,1 mld euro³⁰.

Celem Programu Pomoc Techniczna jest zapewnienie sprawnego działania instytucji systemu wdrażania funduszy, jak również stworzenie skutecznego systemu informacji i promocji środków europejskich. Jego wartość wynosi 0,7 mld euro³¹.

Poza programami krajowymi fundusze unijne przeznaczone są na 16 programów regionalnych. Ich celem jest wspieranie rozwoju wszystkich regionów³². Środki unijne w programach regionalnych:

- Dolnośląskie - 2,25 mld euro,
- Kujawsko-Pomorskie - 1,9 mld euro,
- Lubelskie - 2,23 mld euro,
- Lubuskie - 0,9 mld euro,
- Łódzkie - 2,25 mld euro,
- Małopolskie - 2,87 mld euro,
- Mazowieckie - 2,08 mld euro,
- Opolskie - 0,9 mld euro,
- Podkarpackie - 2,1 mld euro,
- Podlaskie - 1,21 mld euro,
- Pomorskie - 1,86 mld euro,

---

³⁰ Ibidem.

³¹ Ibidem.

³² <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/zasady-dzialania-funduszy/fundusze-europejskie-w-polsce/> (12.05.2020).

- Śląskie - 3,47 mld euro,
- Świętokrzyskie - 1,36 mld euro,
- Warmińsko-Mazurskie - 1,72 mld euro,
- Wielkopolskie - 2,45 mld euro,
- Zachodniopomorskie - 1,6 mld euro³³.

W tym miejscu warto wskazać od czego zależy wysokość wsparcia. Według kryteriów dotyczących wysokości wsparcia Polska w obu analizowanych perspektywach finansowych znalazła się na pierwszym miejscu wśród krajów członkowskich pod względem wysokości wsparcia unijnego. Głównym kryterium podziału środków finansowych Unii na poszczególne państwa członkowskie jest poziom produktu krajowego brutto (PKB) na mieszkańca. Regiony o poziomie PKB na mieszkańca w granicach 75% - 90% średniego poziomu unijnego zaliczane są do regionów w okresie przejściowym, a bardziej rozwinięte to te, których PKB na mieszkańca osiąga 90% lub więcej średniej unijnej³⁴. Nasz poziom PKB na mieszkańca osiąga niecałe 70% średniego poziomu UE³⁵. Tylko województwo mazowieckie przekroczyło granicę 75% i znalazło się w grupie regionów lepiej rozwiniętych. Poza obiektywnym kryterium podziału funduszy, jakim jest poziom PKB na mieszkańca, wielkość przyznanych danemu państwu środków zależy od wielu innych czynników i zawsze jest przedmiotem negocjacji z Komisją Europejską.

Podsumowując dotychczasowe rozważania można stwierdzić, że największe kwoty Polska zainwestowała w infrastrukturę transportową (drogową i kolejową), w sferę innowacyjności i wsparcia przedsiębiorców. Duże nakłady przeznaczone zostały na inwestycje w ochronę środowiska i energetykę, a także projekty z dziedziny kultury, edukacji, zatrudnienia czy przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu. Miasta wojewódzkie wraz z okalającymi je gminami otrzymały i nadal otrzymują duże wsparcie na realizację wspólnych przedsięwzięć w zakresie dostępności komunikacyjnej. Ponadto fundusze finansują inwestycje w miastach, zwłaszcza projekty związane z kompleksową rewitalizacją, ekologicznym transportem miejskim,

---

³³ Ibidem.

³⁴ <https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/dowiedz-sie-wiecej-o-funduszach-europejskich> (12.05.2020).

³⁵ Ibidem.

gospodarką niskoemisyjną. Wymogiem UE jest również rozwój tzw. inteligentnych specjalizacji, czyli skupienie się poszczególnych regionów na wybranych priorytetach polityki innowacyjnej.

Wydaje się, że Polska nadal w dużej mierze będzie korzystała z dofinansowania środków europejskich. Świadczyć o tym może utworzenie Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej. Ministerstwo powstało na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 19 listopada 2019 roku, które dokonuje przekształcenia dotychczasowego Ministerstwa Inwestycji i Rozwoju (Dz.U.2019.2293 z dnia 2019.11.21).

Na koniec tych ogólnych rozważań, warto jeszcze przedstawić zasady funkcjonowania funduszy europejskich³⁶:

- zasada solidarności: środki europejskie mają na celu wyrównywanie różnic między poszczególnymi regionami,
- zasada subsydiarności: środki na realizację projektu przyznają państwa lub regiony, pod warunkiem, iż projekt spełnia wymogi programu operacyjnego, a sam program został wcześniej zaakceptowany przez Komisję Europejską,
- zasada partnerstwa: podmioty unijne, rządowe, samorządowe oraz społeczne współpracują przy realizacji polityki regionalnej,
- zasada programowania: oznacza odejście od wspierania pojedynczych projektów na rzecz działań przewidzianych w zintegrowanych programach,
- zasada zgodności: wymagana jest zgodność projektu z politykami unijnymi (np. ochroną środowiska, zasadą konkurencji, prawem zamówień publicznych, wspólną polityką rolną, polityką zatrudnienia itp.),
- zasada koncentracji: najbardziej wspiera się finansowo regiony opóźnione w rozwoju i tam gdzie występuje duże bezrobocie,
- zasada uzupełniania: środki unijne nie są wyłącznym źródłem finansowania projektów, mają one uzupełniać środki krajowe,

---

³⁶ M. Sulej, *Zasady i instytucje polityki regionalnej Unii Europejskiej*, [w:] *Polska w strukturach Unii Europejskiej*, pod red. M. Marczevska-Rytko, Lublin 2010, s. 75-81.

- zasada N+2: państwa członkowskie mają 2 lata na realizację projektu współfinansowanego z funduszy europejskich (gdzie N oznacza rok rozpoczęcia inwestycji),
- zasada monitoringu: wprowadzony został nadzór nad ponoszonymi wydatkami (kontrola wydawania środków zgodnie z przeznaczeniem, kontrola dopełnienia wszystkich procedur, zgodność z harmonogramem itp.),
- zasada ewaluacji: sprawdzenie czy zrealizowane projekty przyniosły zakładane efekty.

Dzięki tym zasadom możliwe jest wieloletnie programowanie, a środki przewidziane do wydania przyczyniają się do niwelowania różnic między regionami. Co istotne, wydawane kwoty podlegają ciągłej ewaluacji, dlatego zmniejsza się ryzyko marnotrawstwa zasobów finansowych.

Rozdział 2. Możliwość finansowania inwestycji infrastrukturalnych z funduszy Unii Europejskiej

2.1. Perspektywa finansowa 2007-13

Pojęcie inwestycji infrastrukturalnych obejmuje inwestycje mające duże znaczenie dla krajowej gospodarki, której mają na celu finansowanie rozwoju usług świadczonych obywatelom oraz wspierające rozwój gospodarki na poziomie międzynarodowym, państwowym, regionalnym oraz lokalnym³⁷. Przykładem inwestycji infrastrukturalnych są min.: sieci wodno - kanalizacyjne, drogi, mosty, lotniska, szkoły czy szpitale³⁸.

W szczególności inwestycje można podzielić na inwestycje w infrastrukturę techniczną i infrastrukturę społeczną. Obie kategorie są ważne dla rozwoju gmin w Polsce. Infrastruktura techniczna obejmuje urządzenia związane z³⁹:

- transportem ludzi oraz towarów (drogi, linie kolejowe i tramwajowe, mosty, porty lotnicze) oraz przedsiębiorstwa transportowe wraz z posiadanym taborom, zajezdniami i warsztatami,
- siecią kanalizacyjną oraz wodociągową (urządzenia hydrotechniczne), melioracjami, itp.,
- energetyką obejmującą proces produkcji oraz sprzedaży energii, elektryczności, gazu, czy też ciepła,
- łącznością, z którą związane są usługi pocztowe, telefoniczne, telegraficzne,
- ochroną środowiska (wspominane oczyszczalnie ścieków, miejsca utylizacji odpadów, itp.).

Natomiast inwestycje w infrastrukturę społeczną gminy obejmują⁴⁰:

- ochronę zdrowia i opiekę społeczną,

---

³⁷ <https://pfr.pl/sloownik/sloownik-inwestycja-infrastrukturalna.html> (12.05.2020).

³⁸ Ibidem.

³⁹ W. Budner, *Lokalizacja przedsiębiorstw. Aspekty ekonomiczno-przestrzenne i środowiskowe*, Poznań 2003, s. 123.

⁴⁰ Ibidem, s. 124.

- oświatę i wychowanie,
- kulturę i sztukę,
- kulturę fizyczną i rekreację,
- handel, usługi rzemieślnicze, gastronomię,
- administrację rządową i samorządową,
- straż pożarną,
- instytucje prawa, porządku publicznego i inne.

Wzrost gospodarczy nie jest możliwy bez inwestycji⁴¹. Największe znaczenie mają jednak inwestycje infrastrukturalne, a ich brak jest przeszkodą dla wielu innych inwestycji i może zahamować rozwój gospodarczy, a także znacznie pogorszyć warunki funkcjonowania podmiotów gospodarczych⁴².

Podstawą prawną perspektywy finansowej na lata 2007-2013 było Rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006 r. ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiej Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności. Zgodnie z art. 34 ust. 3 rozporządzenia wsparcie z EFRR i FS było przekazywane na rzecz programów infrastruktury transportowej i środowiska. EFS dotyczył natomiast tzw. projektów „miękkich”. W poprzedniej perspektywie finansowej możliwe było finansowanie inwestycji infrastrukturalnych przy udziale:

- Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko,
- Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej,
- Regionalnych Programów Operacyjnych,
- Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Dzięki wsparciu z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko w perspektywie 2007-13 rozwój infrastruktury technicznej przy równoczesnej ochronie i poprawie stanu środowiska, zdrowia, zachowaniu tożsamości kulturowej i rozwijaniu

---

⁴¹ K. Witkowski, *Inwestycje infrastrukturalne w realizacji usług publicznych*, [w:] Studia Lubuskie nr 7/2011, s. 265.

⁴² Ibidem, s. 266.

spójności terytorialnej⁴³. W zakres wspomnianej przeze mnie infrastruktury technicznej wchodziły inwestycje obejmujące:

- energetykę,
- dostarczanie wody,
- usuwanie ścieków,
- usuwanie odpadów,
- transport,
- poprawę stanu dróg⁴⁴.

POiŚ w orbicie zainteresowań miał tzw. duże projekty. Pod tym pojęciem kryją się przedsięwzięcia o wysokim koszcie realizacji obejmujące swym zasięgiem więcej niż jedno województwo. Dzięki wsparciu z tego programu możliwe było także realizowanie przedsięwzięć kulturalno-edukacyjnych czy zdrowotnych (m.in. na ochronę zabytków i innych obiektów o dużej historycznej wartości, na działalność i wyposażenie szkół artystycznych oraz innych uczelni, a także na polepszenie warunków szpitalach oraz na poprawę jakości usług pogotowia ratunkowego).

Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej w omawianej perspektywie przeznaczony był dla beneficjentów z województwa warmińsko-mazurskiego, podlaskiego, lubelskiego, podkarpackiego i świętokrzyskiego. W jego ramach finansowane były przede wszystkim inwestycje w zakresie dróg, infrastruktury wspierającej działalność naukową i badawczą oraz zakładające modernizację miejskich lub regionalnych systemów komunikacyjnych. Ponadto realizowano przedsięwzięcia zwiększające atrakcyjność turystyczną danego obszaru (sieć ścieżek rowerowych, projekty promocji gospodarczej i turystycznej) oraz zapewniające jak największej liczbie mieszkańców Polski Wschodniej dostęp do Internetu⁴⁵.

Możliwość dofinansowania inwestycji infrastrukturalnych przewidywały również Regionalne Programy Operacyjne, w tym RPO Województwa Kujawsko-Pomorskiego. Zgodnie z Załącznikiem do Uchwały nr 70/1519/2011 Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 14 grudnia 2011 r. zmieniającej uchwałę nr 70/892/07 w sprawie przyjęcia Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2013 z dnia 23 października 2007 r. zakładał on następujące osie priorytetowe:

---

⁴³ <https://www.funduszeuropejskie.2007-2013.gov.pl/WstepDoFunduszyEuropejskich/Strony/NSS.aspx> (12.06.2020).

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Ibidem, (13.05.2020).

- Oś priorytetowa 1. Rozwój infrastruktury technicznej
- Oś priorytetowa 2. Zachowanie i racjonalne użytkowanie środowiska
- Oś priorytetowa 3. Rozwój infrastruktury społecznej
- Oś priorytetowa 4. Rozwój infrastruktury społeczeństwa informacyjnego
- Oś priorytetowa 5. Wzmocnienie konkurencyjności przedsiębiorstw
- Oś priorytetowa 6. Wsparcie rozwoju turystyki
- Oś priorytetowa 7. Wspieranie przemian w miastach i w obszarach wymagających odnowy
- Oś priorytetowa 8. Pomoc techniczna

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (dalej PROW) na lata 2007-2013 zakładał pomoc dla polskich rolników, przetwórców rolnych oraz gmin wiejskich i małych miast. W celu wzmocnienia rolnictwa, rolnicy oraz właściciele lasów mogli przeznaczyć dotację na zakup usług doradczych, unowocześnienie swojego gospodarstwa oraz zakup maszyn czy urządzeń, które mogli wykorzystać do pracy w swoim gospodarstwie. Producenci rolni mieli prawo także wykorzystać dotację na wprowadzenie znaku jakości dla swoich produktów, chronionego oznaczenia geograficznego czy też nazwy pochodzenia dla swojej tradycyjnej specjalności⁴⁶. Środki z PROW trafiały również do władz gmin wiejskich oraz instytucji, które dzięki dotacji mogli poprawić warunki życia i pracy na wsi. Dzięki wsparciu możliwe było wyremontowanie centrum wsi, wybudowanie boiska, świetlicy czy placu zabaw. Dotację można było przeznaczyć również na wybudowanie wodociągu czy kanalizacji, scalenie gruntów oraz na ich meliorację.

---

⁴⁶ Ibidem.

2.2. Perspektywa finansowa 2014-20

W bieżącej perspektywie istnieje możliwość finansowania inwestycji infrastrukturalnych z następujących programów:

- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko,
- Regionalnych Programów Operacyjnych,
- Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Infrastruktura i Środowisko 2014-2020 to największy program finansowany z Funduszy Europejskich nie tylko w Polsce, ale i w Unii Europejskiej. Główne obszary, na które zostaną przekazane środki to: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne oraz ochrona zdrowia i dziedzictwo kulturowe⁴⁷.

W tym miejscu wymienię obszary wsparcia i rodzaje projektów możliwych do realizacji z programu Infrastruktura i Środowisko 2014-2020 w zakresie inwestycji infrastrukturalnych⁴⁸.

a) Ochrona środowiska, w tym adaptacja do zmian klimatu:

- rozwój infrastruktury środowiskowej,
- dostosowanie do zmian klimatu,
- ochrona i zahamowywanie spadku różnorodności biologicznej,
- poprawa jakości środowiska miejskiego.

b) Rozwój sieci drogowej TEN-T i transportu multimodalnego:

- rozwój drogowej infrastruktury w sieci TEN-T,
- poprawa bezpieczeństwa ruchu drogowego,
- poprawa bezpieczeństwa w ruchu lotniczym,
- transport intermodalny, morski i śródlądowy.

---

⁴⁷ <https://www.pois.gov.pl/strony/o-programie/zasady/co-mozna-zrealizowac/> (14.05.2020).

⁴⁸ Ibidem.

c) Infrastruktura drogowa dla miast:

- poprawa dostępności miast i przepustowości infrastruktury drogowej (rozwój infrastruktury drogowej w miastach i tras wylotowych z miast, budowa obwodnic).

d) Rozwój transportu kolejowego w Polsce:

- rozwój kolei w TEN-T, poza siecią i kolei miejskich.

e) Rozwój niskoemisyjnego transportu zbiorowego w miastach:

- infrastruktura i tabor dla publicznego transportu zbiorowego w miastach i na ich obszarach funkcjonalnych.

f) Poprawa bezpieczeństwa energetycznego:

- rozwój inteligentnych systemów dystrybucji, magazynowania i przesyłu gazu ziemnego i energii elektrycznej,
- budowa i rozbudowa magazynów gazu ziemnego,
- -rozbudowa terminala LNG.

g) Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury:

- inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, szkół artystycznych.

h) Wzmocnienie strategicznej infrastruktury ochrony zdrowia:

- wsparcie infrastruktury systemu państwowego ratownictwa medycznego,
- wsparcie infrastruktury szpitali ponadregionalnych i współpracujących z nimi jednostek diagnostycznych w zakresie chorób „aktywności zawodowej” i opieki nad matką i dzieckiem.

Poza programami krajowymi fundusze unijne przeznaczone są na 16 programów regionalnych. Ich celem jest wspieranie rozwoju wszystkich regionów. Fundusze zarządzane są w tym przypadku nie przez władze centralne, a instytucje samorządowe – czyli zarządy województw. Istnieje więc możliwość finansowania z RPO inwestycji

infrastrukturalnych, z czego w bieżącej perspektywie korzystała również Gmina Kruszwica.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020 składa się z 12 osi priorytetowych⁴⁹. W tym miejscu wskażę te, które mówią o inwestycjach infrastrukturalnych.

Oś priorytetowa 3- efektywność energetyczna i gospodarka niskoemisyjna w regionie – środki przeznaczone na realizację to ponad 282 mln euro⁵⁰. W jej ramach wspierana była produkcja energii ze źródeł odnawialnych, a także inwestycje zmierzające do ograniczenia strat energii w budownictwie oraz zmniejszenie jej zużycia w przedsiębiorstwach. W ramach osi 3 wsparcie można było otrzymać również na zakup energooszczędnych i przyjaznych środowisku środków transportu, jak i na budowę ścieżek rowerowych.

Oś priorytetowa 4- region przyjazny środowisku – środki przeznaczone na realizację to ponad 118 mln euro⁵¹. O wsparcie w ramach osi 4 ubiegać się mogli wnioskodawcy planujący inwestycje zwiększające ochronę obszarów zagrożonych powodzią oraz służby ratownicze walczące z tym żywiołem. Środki przeznaczone są do wsparcia powstającej infrastruktury do selektywnej zbiórki i przetwarzania odpadów i ich recyklingu, a także budowy i rozbudowy sieci kanalizacyjnych i oczyszczalni ścieków.

Oś priorytetowa 5- spójność wewnętrzna i dostępność zewnętrzna regionu – środki przeznaczone na realizację to prawie 206 mln euro⁵². W ramach osi 5 wspierane były inwestycje drogowe, wpisujące się w Transeuropejską Sieć Transportową (TEN-T), a także budowę, modernizację i rewitalizację linii kolejowych i dworców o znaczeniu regionalnym oraz integrację transportu drogowego i kolejowego.

Oś priorytetowa 6- solidarne społeczeństwo i konkurencyjne kadry – EFRR – środki przeznaczone na realizację to ponad 241 mln euro⁵³. Dofinansowanie uzyskały projekty dotyczące infrastruktury opieki zdrowotnej. Wsparcie w osi 6 przyczyniło się także do wzrostu ilości miejsc w żłobkach, przedszkolach i innych placówkach opieki nad dziećmi. Zwiększony został ponadto rozwój infrastruktury szkolnictwa zawodowego, m.in. poprzez modernizację warsztatów szkolnych. Dofinansowane są inwestycje

---

⁴⁹ <http://www.mojregion.eu/index.php/rpo/o-programie> (13.05.2020).

⁵⁰ <http://www.mojregion.eu/index.php/rpo/os-3> (13.05.2020).

⁵¹ <http://www.mojregion.eu/index.php/rpo/os-priorytetowa-4> (13.05.2020).

⁵² <http://www.mojregion.eu/index.php/rpo/os-priorytetowa-5> (13.05.2020).

⁵³ <http://www.mojregion.eu/index.php/rpo/os-priorytetowa-6> (13.05.2020).

w budownictwo socjalne oraz chronione oraz procesy rewitalizacyjne zdegradowanych obszarów miejskich.

Oś priorytetowa 7- rozwój lokalny kierowany przez społeczność- łączna alokacja wynosiła 39 768 991 euro⁵⁴. Priorytetowo traktowane były inwestycje zakładające wsparcie przedsiębiorczości lokalnej oraz działań rewitalizacyjnych na obszarach wiejskich.

Pewne możliwości realizacji inwestycji infrastrukturalnych przewiduje także Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-20. Na działanie VII Odnowa wsi- podstawowe usługi i odnowę miejscowości na obszarach wiejskich przeznaczono 1.000.000.049 euro⁵⁵. Natomiast łączne środki publiczne przeznaczone na realizację Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 wyniosły 13 513 295 000 euro z czego:

- 8 598 280 814 euro będą to środki UE,
- 4 915 014 186 euro wyniesie wkład krajowy⁵⁶.

W ramach wspomnianego działania wyróżniono 3 poddziałania.

1. Inwestycje związane z tworzeniem, ulepszaniem lub rozbudową wszystkich rodzajów małej infrastruktury, w tym inwestycje w energię odnawialną i w oszczędzanie energii.
2. Wsparcie badań i inwestycji związanych z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej.
3. Wsparcie inwestycji w tworzenie, ulepszanie i rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury i powiązanej infrastruktury.

W obu omawianych perspektywach istniała możliwość realizacji inwestycji infrastrukturalnych. Ma to duże przełożenie na zwiększenie komfortu życia mieszkańców. Na przestrzeni lat powstawały kilometry nowych dróg, pozostałe zostały wyremontowane. Rozwinęła się znacząco sieć wodno-kanalizacyjna, powstawały miejsca wypoczynku i rekreacji.

---

⁵⁴ <http://www.mojregion.eu/index.php/rpo/os-priorytetowa-7> (13.05.2020).

⁵⁵ Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020. Broszura Informacyjna*, Warszawa 2014, s. 25.

⁵⁶ *Ibidem*, s. 1.

Rozdział 3. Inwestycje infrastrukturalne w Gminie Kruszwica zrealizowane przy udziale funduszy europejskich

3.1. Strategia rozwoju gminy

Gmina Kruszwica jest zarządzana strategicznie, co oznacza, że pieniądze są wydatkowane zgodnie z wieloletnimi planami opartymi o rzetelne badania i analizę potrzeb. Dlatego dla Gminy uchwalona została Strategia Rozwoju na lata 2007-2017, a obecnie obowiązuje Strategia Rozwoju Gminy Kruszwica na lata 2018-2028. Jest to perspektywiczny plan, który określa strategiczne schematy rozwoju, wytycza kierunki działania w postaci celów i zadań operacyjnych oraz wskazuje środki finansowe i ich źródła niezbędne do realizacji przyjętych celów i zadań. Strategia zawiera zasady i sposoby zarządzania Gminą w dłuższym horyzoncie czasowym określając działania jakie należy podjąć, aby Gmina mogła funkcjonować, a przede wszystkim rozwijać się w założonych kierunkach⁵⁷. Dokument ten jest zgodny z:

a) dokumentami na szczeblu krajowym:

- Strategią Rozwoju Kraju 2020,
- Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego 2010 – 2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie,
- Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030,
- Strategią Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020,

b) dokumentami regionalnymi:

- Strategią Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 – Plan modernizacji 2020+,
- Założeńiami Polityki Terytorialnej Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020,
- Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Kujawsko - Pomorskiego na lata 2014-2020,
- Strategią Polityki Społecznej Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020

c) dokumentami lokalnymi:

---

⁵⁷ *Strategia Rozwoju Gminy Kruszwica na lata 2018-2028*, Załącznik do Uchwały NR III/29/2018 Rady Miejskiej w Kruszwicy z dnia 28 grudnia 2018, s. 3.

- Strategią Obszaru Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Inowrocławskiego,
- Lokalną Strategią Rozwoju na lata 2014-2020 Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Czarnoziem na Soli,
- Strategią Rozwoju Powiatu Inowrocławskiego do 2020 r,
- Gminnym Programem Rewitalizacji gminy Kruszwica na lata 2015 -2023⁵⁸.

W obecnej Strategii Rozwoju zawarte zostały priorytety inwestycyjne oraz potencjalne źródła finansowania. Na podstawie przeprowadzanych konsultacji społecznych z mieszkańcami ustalono, że kluczowe dla gminy Kruszwica są inwestycje w następujące obszary:

- infrastruktura drogowa,
- infrastruktura uzbrojenia terenu,
- sfera usług medycznych,
- projekty zwiększające aktywizację i integrację mieszkańców,
- projekty edukacyjne skierowane do dzieci i młodzieży,
- poprawa bezpieczeństwa publicznego,
- rozwój kultury,
- ochrona środowiska,
- rozwój turystyki,
- działania na rzecz aktywizacji zawodowej i niwelujące,
- walka z bezrobociem,
- wspomaganie początkujących i przyszłych przedsiębiorców,
- rozwój sieci szerokopasmowego internetu⁵⁹.

Realizacja tak ambitnych planów, nawet w perspektywie wieloletniej nie byłaby możliwa ze środków własnych. Dlatego władarze gminy Kruszwica chcą je realizować ze środków wewnętrznych, w szczególności:

---

⁵⁸ Ibidem, s. 5-9.

⁵⁹ Ibidem, s. 84.

a) środków unijnych:

- Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego 2014-2020 (RPO WK-P),
- Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich,
- Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko,
- Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój,
- Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa,
- Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna,

b) środków krajowych

- Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- Budżetu państwa,
- Budżetu województwa Kujawsko – Pomorskiego,
- Środków ministerialnych⁶⁰.

3.2. Wybrane inwestycje zrealizowane w perspektywie 2007-13

Wymagania dla potencjalnych beneficjentów zostały ujęte w konkursach unijnych. Musieli oni je spełnić by otrzymać pomoc finansową na realizację planowanych inwestycji. Warunkiem *sine qua non* każdorazowo było zapewnienie wkładu własnego z budżetu jednostki samorządu terytorialnego. Nadgoplańska gmina prócz zabezpieczenia odpowiednich środków posiadała też niezbędne tytuły prawne do władania nieruchomościami.

Z programów unijnych w latach 2007 - 2013 Gmina Kruszwica zrealizowała 16 projektów infrastrukturalnych przy udziale środków z Regionalnego Programu Operacyjnego oraz Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich⁶¹.

W ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich w tej perspektywie Gmina Kruszwica zrealizowała następujące projekty:

---

⁶⁰ Ibidem, s. 90.

⁶¹ <http://gminakruszwica.pl/page/perspektywa-finansowa-2007-2013> (01.06.2020).

- Wykonanie ekspozycji multimedialnej pn. „Skarby Kruszwicy” na potrzeby promocji lokalnego dziedzictwa kulturowego i historycznego (całkowita wartość projektu wyniosła: 33.827,00 zł, kwota dofinansowania: 22.001, 30 zł),
- Budowa hali sportowo – rekreacyjnej na terenie wsi Wola Wapowska (całkowita wartość projektu: 532.953,99 zł, kwota dofinansowania: 288.432,00 zł),
- Rozbudowa istniejącego placu zabaw o elementy małej infrastruktury na Półwyspie Rzępowskim w Kruszwicy (całkowita wartość projektu: 93.168,20 zł, kwota dofinansowania: 50.000,00 zł),
- Zabezpieczenie oraz promocja lokalnego dziedzictwa krajobrazowego i przyrodniczego poprzez budowę stacji wodnej, znajdującej się nad Jeziorem Gopło w Kruszwicy (całkowita wartość projektu: 58.722,76 zł, kwota dofinansowania: 27.136,75 zł),
- Budowa świetlicy w Brześciu wraz z zagospodarowaniem terenu (całkowita wartość projektu: 602.522,15 zł, kwota dofinansowania: 380.978,00 zł),
- Remont świetlic znajdujących się na obszarach wiejskich Gminy Kruszwica (całkowita wartość projektu: 496.004,73 zł, kwota dofinansowania: 284.048,00 zł),
- Przebudowa ścieżki rowerowej z centrum wsi Chełmce do świetlicy wiejskiej i Chełmiczek wraz z zagospodarowaniem terenu przed świetlicą (całkowita wartość projektu: 382.378,32 zł, kwota dofinansowania: 237.440,00 zł),
- Odnowa wsi Bachorce poprzez budowę elementów małej architektury wraz z budową chodników i przebudową zatoki autobusowej (całkowita wartość projektu: 305.102,05, kwota dofinansowania: 146.521,00 zł),
- Budowa świetlicy wiejskiej w Kobylnikach wraz z zagospodarowaniem terenu (całkowita wartość dofinansowania: 517.348,53 zł, kwota dofinansowania: 342.144,00 zł).

Natomiast przy pomocy Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko - Pomorskiego na lata 2007-2013:

- Rewitalizacja starej części miasta w Kruszwicy (całkowita wartość projektu: 5.100.600,35 zł),
- Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej w Kruszwicy (całkowita wartość projektu: 382.378,32, kwota dofinansowania: 237.440,00 zł),
- Przebudowa drogi gminnej ul. Cicha - ul. Kujawska w Kruszwicy (całkowita wartość projektu: 773.165,24 zł, kwota dofinansowania: 359.603,52 zł),
- Goplańskie dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze Kruszwicy bazą dla turystyki, rekreacji, edukacji i sportu (całkowita wartość projektu: 10.448.439,70 zł, wartość dofinansowania: 5.738.506,06 zł),
- Przebudowa ulicy Kolegiackiej, Kujawskiej i Wiejskiej w Kruszwicy – I etap (całkowita wartość projektu: 1.055.675,17 zł, kwota dofinansowania: 500.000,00 zł).

W tej części pracy chciałbym omówić po jednej inwestycji infrastrukturalnej powstałej w ramach PROW i RPO na lata 2007-13. Wybrałem niezwykle ważne dla gminy Kruszwica realizacje, które przyczyniają się do podniesienia poziomu życia mieszkańców. Tymi inwestycjami jest budowa hali sportowo-rekreacyjnej w Woli Wapowskiej oraz termomodernizacja budynków użyteczności publicznej w Kruszwicy.

Przykładem bardzo dobrego wykorzystania środków unijnych przez gminę Kruszwica jest realizacja zadania inwestycyjnego pn. „Budowa hali sportowo-rekreacyjnej na terenie wsi Wola Wapowska”. Kruszwicki samorząd uzyskał dofinansowanie na tę realizację w ramach działania Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju PROW 2007-13. W miejscowości, gdzie powstał obiekt od lat funkcjonowała szkoła podstawowa. Największym mankamentem placówki był brak sali do zajęć wychowania fizycznego, na czym tracili uczniowie. Całkowita wartość projektu wyniosła 532.953,99 zł, z czego kwota dofinansowania zewnętrznego wynosiła 288.432,00 zł, a środki własne 244.521,99 zł⁶².

W ramach zadania powstała piękna i nowoczesna hala wraz kotłownią i magazynem sprzętu sportowego. Do celów sportowo-rekreacyjnych wykonano płytę boiska wielofunkcyjnego z nawierzchnią poliuretanową o wymiarach 17,66 m x 36 m⁶³.

⁶² http://www.bip.kruszwica.gmina.pl/index.php?bip_id=9413&cid=142&q=hala+w+woli (01.06.2020).

⁶³ Ibidem.

Boisko wyposażono w bramki do piłki ręcznej, słupki i siatkę do siatkówki i tenisa ziemnego, a także piłkochwyty. Przy hali wykonano również powierzchnie utwardzone w ciągach komunikacji pieszej oraz w komunikacji dojazdowej z kostki brukowej. Przed obiektem stworzono również 4 miejsca postojowe dla samochodów osobowych.

W 2009 r. kruszwicki samorząd złożył wniosek o dofinansowanie projektu pn. „*Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej w Kruszwicy*” w ramach konkursu Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2013 dla Osi Priorytetowej 2. Zachowanie i racjonalne użytkowanie środowiska Działania 2.3 Rozwój infrastruktury w zakresie ochrony powietrza.

W ramach zadania została wykonana termomodernizacja 2 budynków:

- budynek Urzędu Miejskiego w Kruszwicy;
- budynek Szkoły Podstawowej nr 2 im. Tysiąclecia Państwa Polskiego i Gimnazjum nr 2 im. Polskiego Czerwonego Krzyża w Kruszwicy⁶⁴.

Projekt został zrealizowany w 2010 roku. Całkowita wartość inwestycji wyniosła 382.378,32 zł, w tym wartość dofinansowania z Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-13 wyniosła: 237.440,00 zł, natomiast środki własne obejmowały 144.938,32 zł⁶⁵. Powyższe przedsięwzięcia przyczyniły się do wzrostu poziomu życia mieszkańców. Dzięki termomodernizacji można zaoszczędzić pieniądze wynikające ze strat energetycznych, a także zadbać o lokalne środowisko.

3.3. Wybrane inwestycje zrealizowane w perspektywie 2014-20

Gmina Kruszwica w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego oraz Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich uzyskała środki dla realizacji 10 projektów infrastrukturalnych⁶⁶.

W ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich w bieżącej perspektywie finansowej Gmina Kruszwica zrealizowała następujące projekty:

- Przebudowa ulicy Chabrowej w Grodztnie (całkowita wartość projektu: 762.600,00 zł, kwota dofinansowania: 500.773,00 zł),

⁶⁴ <http://kruszwica15102019.dri7.vobacom.pl/page/termomodernizacja-budynkow-uzytecznoscipublicznej-w-kruszwicy> (01.06.2020).

⁶⁵ <http://kruszwica15102019.dri7.vobacom.pl/page/termomodernizacja-budynkow-uzytecznoscipublicznej-w-kruszwicy> (01.06.2020).

⁶⁶ <http://kruszwica15102019.dri7.vobacom.pl/page/perspektywa-finansowa-2014-2020> (02.06.2020).

- Budowa placów zabaw i siłowni zewnętrznych w ramach ścieżki rekreacyjno – turystycznej na terenie Kruszwicy (całkowita wartość projektu: 849.425,70 zł),
- Przebudowa odcinka drogi dojazdowej do pól w miejscowości Grodztwo – ul. Kwiatowej (całkowita wartość dofinansowania: 497.538,54 zł, kwota dofinansowania: 296.699,00 zł).

W ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020 udało się lub planuje się wykonać następujące zadania inwestycyjne:

- Rewitalizacja zabytkowego wiatraka typu "Koźlak" w Chrośnie (projekt jest w fazie realizacji, na chwilę obecną wykonano dokumentację techniczną)
- Wzrost ożywienia społeczno - gospodarczego na obszarze rewitalizowanym Kruszwicy poprzez przebudowę budynku CKiS w Kruszwicy oraz zagospodarowanie przyległej przestrzeni miejskiej (całkowita wartość projektu: 1 795 464,32 zł, w tym 1 615 917,89 zł środki UE oraz 179 546,43 zł środki z budżetu państwa),
- Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej na terenie Gminy Kruszwica – świetlica w Kruszwicy (całkowita wartość projektu: 1 191 487,83 zł, przyznana wartość dofinansowania: 634 998,14 zł)
- Przebudowa boisk sportowo - rekreacyjnych w Chełmcach i Polanowicach (całkowita wartość projektu: 1 879 484,95 zł , kwota dofinansowania: 1 461 097,06 zł, w tym: 1 274 973,39 zł to środki UE oraz 186 123,67 zł środki z budżetu państwa),
- Przebudowa świetlicy wiejskiej w Woli Wapowskiej na cele związane z aktywizacją społeczności lokalnej (całkowita wartość projektu: 523.256,35 zł, kwota dofinansowania: 339.942,12zł),
- Budowa ścieżek rowerowych na terenie Gminy Kruszwica (całkowita wartość projektu: 734.806,11 zł, kwota dofinansowania: 290.979,07 zł),
- Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej na terenie Gminy Kruszwica – Zespół Szkół Ogólnokształcących (całkowita wartość projektu: 1.939.236,00 zł, kwota dofinansowania: 999.966,64 zł).

Jako przykład wzorowego wykorzystania środków europejskich zostaną przedstawione dwie inwestycje: tzw. ścieżka rekreacyjno-turystyczna oraz termomodernizacja Zespołu Szkół Ogólnokształcących im. Juliusza Słowackiego w Kruszwicy.

Dzięki pierwszej z wymienionych realizacji w Kruszwicy powstały place zabaw, siłownie zewnętrzne oraz obiekty małej infrastruktury. Miejsca rekreacyjne dla mieszkańców powstały na Osiedlu Zagople, przy ul. Nadgoplańskiej oraz ul. Żeglarskiej.

W skład obiektu, znajdującego się na Osiedlu Zagople, wchodzi: zestaw zabawowy w przypominający zamek z wieżami, zjeżdżalnią, pomostami stałymi i ruchomymi. Całość uzupełniają przepłotnie linowe i drewniane, drabinki, ścianka wspinaczkowa oraz rura strażacka. Starsze dzieci znajdą tu dla siebie huśtawkę i bujak sprężynowy, piaskownicę, karuzelę dostosowaną do osób niepełnosprawnych, siłownie zewnętrzne, stoły do gry w szachy, ping – ponga i piłkarzyki.

Natomiast siłownia zewnętrzna przy ul. Żeglarskiej została wyposażona w urządzenia do wysiłku fizycznego wraz z nawierzchnią bezpieczną syntetyczną.

Obiekt przy ul. Nadgoplańskiej to plac zabaw dla dzieci oraz siłownia zewnętrzna dla młodzieży i osób dorosłych. Obiekt posiada huśtawkę, bujak sprężynowy, bujak quad oraz zestaw zabawowy ze zjeżdżalnią, pomostem, wieżą i ścianką wspinaczkową.

Wyżej wspomniane obiekty zostały ogrodzone oraz zamontowano elementy małej infrastruktury tj. ławki, kosze, stojaki na rowery oraz obowiązkowe regulaminy użytkowania. Ścieżka rekreacyjno-turystyczna została oddana mieszkańcom do użytku pod koniec kwietnia 2018 roku. Łączna wartość zadania to 849 425,70 zł, z czego 513 781,50 zł pochodzi ze środków europejskich⁶⁷. Odbiór prac budowlanych odbył się w 2018 roku, natomiast projekt został zgłoszony do dofinansowania w ramach środków unijnych już w 2015 roku⁶⁸.

W ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020 Gmina Kruszwica pozyskała środki na termomodernizację budynków Zespołu Szkół Ogólnokształcących przy ul. Kasprowicza. Obiekty szkolne do tej pory nie były ocieplone. Generowało

---

⁶⁷ <http://kruszwica15102019.dri7.vobacom.pl/page/budowa-placow-zabaw-i-silowni-zewnetrznych-w-ramach-sciezki-rekreacyjno-turystycznej-na> (03.06.2020).

⁶⁸ <http://www.miasta.pl/aktualnosci/kruszwica-nowe-miejsca-rekreacji> (03.06.2020).

to dodatkowe koszty związane z ubytkiem energii. Taki stan rzeczy miał też negatywny wpływ na lokalne środowisko. Dzięki realizacji przedmiotowej inwestycji zasadniczo zmniejszyły się koszty utrzymania obiektów. Zakres prac obejmował⁶⁹:

1. remont budynku głównego (zabytkowego),
2. remont skrzydła wschodniego,
3. remont sali gimnastycznej z szatnią i łącznikiem,
4. montaż rekuperatorów ściennych,
5. przebudowę instalacji grzewczej z kotłownią.

W ramach prac termomodernizacyjnych wykonano m.in. ocieplenie przegród budowlanych, wymianę instalacji grzewczej, przebudowę kotłowni oraz wymianę stolarki i naprawę dachu. Wartość inwestycji wyniosła 1 939 236,0 zł złotych z czego 999 966,64 zł stanowiło dotację ze środków europejskich⁷⁰.

Termomodernizacja budynków Zespołu Szkół Ogólnokształcących pozytywnie wpłynęła na zmniejszenie zużycia energii i kosztów utrzymania obiektu, przez co osiągnęła zamierzony cel. Prace remontowe wewnątrz budynku polepszyły również warunki pracy dla uczniów i nauczycieli. Nie bez znaczenia jest także fakt poprawy estetyki Osiedla Robotniczego, na którym znajduje się szkoła.

---

⁶⁹ <http://www.bip.kruszwica.gmina.pl/index.php?app=przetargi&nid=11593&y=2017&status=4> (03.06.2020).

⁷⁰ <http://kruszwica15102019.dri7.vobacom.pl/page/termomodernizacja-budynkow-uzytecznoscipublicznej-na-terenie-gminy-kruszwica-zespol-szkol> (03.06. 2020).

Zakończenie

Wraz ze wstąpieniem Polski w struktury Unii Europejskiej, nasz kraj otrzymał szansę przyspieszenia rozwoju gospodarczego i regionalnego poprzez możliwość skorzystania ze wsparcia funduszy unijnych. W związku dofinansowaniem inwestycji, w tym infrastrukturalnych ze środków unijnych gminy otrzymały możliwość realizowania wielu przedsięwzięć, które ułatwiają życie mieszkańcom.

Jak pokazała analiza przeprowadzona w pracy, Gmina Kruszwica stanowi przykład realizacji znacznej liczby projektów infrastrukturalnych przy wsparciu funduszy UE, dzięki którym poprawił się m.in. stan dróg, placów zabaw, świetlic czy szkół.

W perspektywach finansowych 2007-13 i 2014-2020 na terenie gminy dokonano wielu inwestycji. Skorzystano zarówno z programów krajowych, jak i regionalnych. Sama jednostka jest gminą miejsko-wiejską, dlatego aktywnie korzystała również z dofinansowania w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Pod względem zajmowanej powierzchni należy do największych gmin województwa.. Tak duży obszar wymaga ciągłych inwestycji, czy to w postaci remontów czy budowy całkiem nowych obiektów. Nie jest to możliwe tylko ze środków własnych. Koniecznym jest aktywne pozyskiwanie środków zewnętrznych- ministerialnych i przede wszystkim europejskich. Gmina Kruszwica stanowi dobry przykład pozyskiwania środków zewnętrznych.

Należy pokreślić, że analizowana jednostka samorządu terytorialnego, znacząco skorzystała na dofinansowaniu przedsięwzięć ze środków zewnętrznych. Można stwierdzić, że bez uzyskania dodatkowych środków zewnętrznych wielu projektów nie udałoby się zrealizować. Dzięki temu zmodernizowane zostały szkoły, świetlice i inne budynki użytku publicznego.

Tylko w ramach RPO Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-13 w całym regionie zrealizowano 2292 projekty. W tym okresie Gmina Kruszwica zrealizowała 34 przedsięwzięcia współfinansowane ze środków unijnych. Płasowało ją to na trzecim miejscu w Powiecie Inowrocławskim, co pokazuje że kruszwicki samorząd był bardzo aktywny w tym obszarze.

Z całą pewnością można stwierdzić, że także rozwój infrastrukturalny gminy także w kolejnej perspektywie finansowej będzie ściśle związany z możliwościami wykorzystania wsparcia środków unijnych.

Bibliografia:

1. Breński W., *Mini leksykon encyklopedyczny Unii Europejskiej*, Józefów 2013.
2. Budner W., *Lokalizacja przedsiębiorstw. Aspekty ekonomiczno-przestrzenne i środowiskowe*, Poznań 2003.
3. Knopek J., *Europejskie systemy polityczne*, Warszawa 2016.
4. Kowalik-Bańczyk K., Szwarc-Kuczer M., Wróbel A., (red.), *Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz. Tom II* (art. 90-222).
5. Małuszyńska E., *Budżet Unii Europejskiej*, [w:] *Kompendium Wiedzy Unii Europejskiej*, pod red. E. Małuszyńska, B. Gruchman, Warszawa 2018.
6. Musiałowska I., *Procedury pozyskiwania środków pomocowych Unii Europejskiej w latach 2014-2020 w Polsce*, [w:] *Kompendium Wiedzy Unii Europejskiej*, pod red. E. Małuszyńska, B. Gruchman, Warszawa 2018.
7. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020. Broszura Informacyjna*, Warszawa 2014.
8. Pietrzyk I., *Polityka regionalna Unii Europejskiej*, Warszawa 2006.
9. *Strategia Rozwoju Gminy Kruszwica na lata 2018-2028*, Załącznik do Uchwały Nr III/29/2018 Rady Miejskiej w Kruszwicy z dnia 28 grudnia 2018.
10. Sulej M., *Zasady i instytucje polityki regionalnej Unii Europejskiej*, [w:] *Polska w strukturach Unii Europejskiej*, pod red. M. Marczevska-Rytka, Lublin 2010.
11. Witkowski K., *Inwestycje infrastrukturalne w realizacji usług publicznych*, [w:] „Studia Lubuskie” nr 7/2011, Sulechów 2011.

Strony internetowe:

1. bip.kruszwica.gmina.pl (01.06.2020).
2. ec.europa.eu (11.05.2020).
3. funduszeuropejskie.gov.pl (11.05.2020).
4. gminakruszwica.pl (01.06.2020).
5. gov.pl (11.05.2020).
6. kruszwica15102019.dri7.vobacom.pl (01.06.2020).
7. miasta.pl (03.06.2020).
8. mojregion.eu (13.05.2020).

9. pfr.pl (12.05.2020).
10. pois.gov.pl (14.05.2020).
11. power.gov.pl (11.05.2020).